

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка
Навчально-науковий інститут історії, права та міжнародних відносин
Кафедра історії України

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач аспірантури і докторантури

Ірина ЧИСТЯКОВА

05 вересня 2024 р.

**РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
ЕМПІРИЧНА АРХЕОЛОГІЯ**

Галузь знань 03 Гуманітарні науки
Спеціальність 032 Історія та археологія
Освітньо-наукова програма Історія та археологія
Третій рівень вищої освіти

Мова навчання українська

Погоджено науковою радою Сумського
державного педагогічного університету
імені А. С. Макаренка

« 05 » вересня 2024 р.

Голова

Оксана Борак, доктор пед. наук, професор
підпис (ПІБ, науковий ступінь, вч. звання)

Розробник:

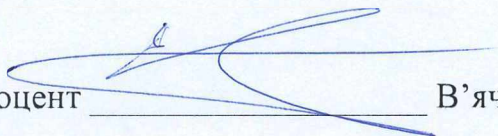
Ступак Аліна Віталіївна – PhD, старший викладач кафедри історії України

Робоча програма розглянута і схвалена на засіданні кафедри історії України

Протокол № 1 від «29 серпня» 2024 р.

Завідувач кафедри

кандидат історичних наук, доцент

В'ячеслав ОЛІЦЬКИЙ

Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Освітній ступінь	Характеристика навчальної дисципліни
		денна форма навчання
Кількість кредитів – 4	Аспірантура (доктор філософії)	Обов’язкова
		Рік підготовки:
2-й		
Семестр		
3-й		
Лекції		
20 год.		
Практичні, семінарські		
10 год.		
Самостійна робота		
90 год.		
Вид контролю: екзамен		
Загальна кількість годин – 120		

1. Мета вивчення навчальної дисципліни

Курс Емпірична археологія розроблений для спеціальності **032 Історія та археологія**. Він є складовою підготовки аспірантів Навчально-наукового інституту історії, права та міжнародних відносин.

Мета вивчення навчальної дисципліни Емпірична археологія – формування системного уявлення у аспірантів про особливості археологічного джерела, його види та особливості для різних археологічних періодів.

Завданнями курсу є:

- з'ясувати історію становлення сучасної методичної бази археологічних досліджень;
- окреслити базові методи дослідження артефактів;
- ознайомити аспірантів із необхідними передумовами для застосування типологічного методу – базового методу для аналізу археологічного матеріалу;
- виявити й обговорити взаємозв'язок - типологія, технологічний аналіз, функціональний аналіз;
- окреслити специфіку роботи з артефактами із різних матеріалів;
- визначити особливості використання методів природничих наук для аналізу археологічних матеріалів;

Навчальна дисципліна спрямована на формування визначеної освітньо-професійною програмою **інтегральної компетентності**:

ІК 1. Здатність до розв'язання комплексних проблем в галузі гуманітарних наук під час професійної або дослідницько-інноваційної діяльності, що передбачає глибоке переосмислення наявних та створення нових цілісних знань та професійної практики.

Навчальна дисципліна спрямована на формування таких визначених освітньо-професійною програмою **загальних компетентностей**:

ЗК 1. Здатність до оволодіння загальнонауковими компетентностями, спрямованими на формування системного наукового світогляду, загального культурного кругозору, здатність саморозвиватися і самовдосконалюватися протягом життя в контексті неперервної фахової підготовки, дотримання у фаховій діяльності норм професійної етики, принципів академічної доброчесності, міжкультурної толерантності, керування загальнолюдськими цінностями.

ЗК 2. Здатність до абстрактного мислення, критичного аналізу та синтезу, оцінки сучасних наукових досягнень, генерування нових ідей при вирішенні дослідницьких і практичних завдань, володіння креативним способом мислення.

ЗК 3. Здатність до пошуку, оброблення, аналізу і контекстуалізації значного обсягу наукової інформації з різних джерел, інтерпретацію результатів наукових досліджень.

ЗК 6. Здатність застосовувати сучасні інформаційні технології, бази даних та інші електронні ресурси, спеціалізоване програмне забезпечення у науковій та навчальній діяльності, критично ставитись до отриманої інформації.

ЗК 7. Здатність здійснювати науково-педагогічну діяльність у закладах вищої освіти, наукових установах, організаціях, використовувати сучасні методи і технології наукової комунікації державною та іноземною (англійською) мовами, володіти комунікативною культурою

Навчальна дисципліна спрямована на формування таких визначених освітньо-професійною програмою **спеціальних компетентностей**:

СК 5. Здатність до реалізації завдань міждисциплінарних історичних досліджень.

2. Передумови для вивчення дисципліни

Для успішного освоєння аспірантом навчального курсу «Емпірична археологія» передбачається інтеграція знань, умінь і навичок з таких дисциплін: «Археологія України», «Теорія і практика археології», «Методи природничих наук в археології», «Експериментальна археологія».

3. Результати навчання за дисципліною

РН 2. Демонструвати системний науковий світогляд, уміння креативно мислити, формулювати висновки і розробляти рекомендації з використанням новітніх технологій у розв'язанні поставлених завдань.

РН 3. Узагальнювати, критично мислити й аналізувати явища та проблеми, які вивчаються.

РН 5. Демонструвати лідерські якості, навички міжособистісної взаємодії, вміння працювати в команді дослідників, організовувати колективну роботу та керувати людьми, здібність ефективного спілкування на професійному та соціальному рівнях, володіння гнучкістю у прийнятті рішень.

РН 7. Використовувати нормативно-правове та науково-методичне забезпечення вищої освіти, сучасні засоби і технології організації та здійснення освітнього процесу, різноманітні аспекти виховної роботи, інноваційні методи навчання.

РН 10. Вміти інтегрувати існуючі методики та методи досліджень та адаптувати їх для практичного виконання поставлених завдань.

РН 11. Володіти концептуальними та методологічними знаннями в галузі історичних наук та бути здатним застосовувати їх до професійної діяльності на межі предметних галузей.

4. Критерії оцінювання результатів навчання

Кількість балів	Критерії оцінювання навчальних досягнень студента
A 90 – 100 Відмінно	Аспірант: володіє теоретичними знаннями з курсу, досконало знає практичний матеріал (вільно ним оперує, грамотно застосовує); вміє використовувати набуті знання та вміння у практичній діяльності; викладає теоретичний матеріал логічно, послідовно й переконливо; грамотно оперує понятійно-термінологічним апаратом.
B 82 – 89 Добре	Аспірант виявляє повні, систематичні знання із дисципліни, має здатність до самостійного поповнення та оновлення знань. Швидко опрацьовує та засвоює матеріал, оперує понятійно-термінологічним апаратом. Але разом із тим допускає неточності, робить незначні помилки.
C 74 – 81 Добре	Аспірант виявляє повні знання із дисципліни, має здатність до самостійного оновлення знань. Демонструє певні навички та уміння під час практичних занять, але оригінальність і креативність виявляється обмежено (допускає певні помилки та неточності тощо).
D 64 – 73 Задовільно	Аспірант виявляє знання основного матеріалу, має обізнаність з профільною літературою, намагається аналізувати наукові праці та концепції, робити висновки, але при цьому допускає грубі помилки і не може переконливо викласти матеріал щодо заданої теми.
E 60 – 63 Задовільно	Аспірант виявляє знання основного навчального матеріалу в обсязі, задовільному для подальшої фахової діяльності. Практична підготовка загалом відповідає вимогам, аспірант демонструє певні навички, але форма виступу нестабільна, є помітні погрішності методологічного характеру.
F 35 – 59 Не задовільно	Аспірант емоційно скутий, не впевнений у своїх відповідях. Не розуміє основної сутності завдання, не може зробити висновки й узагальнення. Виступ невиразний та непереконливий.

FX 1 – 34 Не задовільно	Недбалість аспіранта щодо власної підготовки. Не має впевнених знань з курсу. Не демонструє належної форми публічного виступу та необхідних практичних навичок.

5. Розподіл балів

Поточний контроль					Разом	Загальна сума
T 1	T 2	T 3	T4	T 5		100
Поточний контроль						
12	12	12	12	12	60	
Контроль самостійної роботи						
8	8	8	8	8	40	

6. Структура та обсяг навчальної дисципліни

6.1. Структура навчальної дисципліни

Назви тем	Кількість годин				
	Денна форма				
	Усього	у тому числі			
		Лекції	Практ.	Самост.	Екзамен
Тема 1. Історія становлення археологічної науки і основні поняття археології	20	2		18	
Тема 2. Базові методи дослідження артефактів	22	2	2	18	
Тема 3. Специфіка археологічних джерел різних археологічних періодів	22	2	2	18	
Тема 4. Особливості застосування методів природничих наук для аналізу археологічного матеріалу	22	2	2	18	
Тема 5. Лабораторно-камеральне опрацювання археологічних джерел	20	2		18	
Екзамен	1				1
Усього годин	107	10	6	90	1

6.2. Теми лекційних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
		Денна форма
1	Тема 1. Історія становлення археологічної науки і основні поняття археології	2
2	Тема 2. Базові методи дослідження артефактів	2
3	Тема 3. Специфіка археологічних джерел різних археологічних періодів	2
4	Тема 4. Особливості застосування методів природничих наук для аналізу археологічного матеріалу	2
5	Тема 5. Лабораторно-камеральне опрацювання археологічних джерел	2
Разом		10

6.3. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
		Денна форма
1	Базові методи дослідження артефактів	2
2	Специфіка археологічних джерел різних археологічних періодів	2
3	Особливості застосування методів природничих наук для аналізу археологічного матеріалу	2
Разом		6

6.4. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
		Денна форма
1	Тема 1. Історія становлення археологічної науки і основні поняття археології	18
2	Тема 2. Базові методи дослідження артефактів	18
3	Тема 3. Специфіка археологічних джерел різних археологічних періодів	18
4	Тема 4. Особливості застосування методів природничих наук для аналізу археологічного матеріалу	18
5	Тема 5. Лабораторно-камеральне опрацювання археологічних джерел	18
Разом		90

7. Засоби діагности та форми контролю

7.1. Засоби діагностики результатів навчання

Наукові есе, наукові статті, відгуки-рецензії, підготовлені аспірантами дослідницькі проекти, презентації результатів виконаних досліджень, виступи, організація дискусії на наукових конференціях тощо; підготовка папки дослідника з алгоритмом роботи з науковим текстом.

7.2. Форми контролю

Форми поточного контролю: усна або письмова з такими видами: групове та індивідуальне опитування, контрольна (самостійна) робота, індивідуальна або групова презентація виконаного завдання, підготовка й демонстрування презентацій із аналізованих проблем, онлайнове та письмове тестування.

Форма підсумкового семестрового контролю: підсумкова залікова оцінка може бути виставлена за поточного оцінювання – за сумою балів, набраних студентом на практичних заняттях. Сума балів за всі види робіт визначається в межах 100 балів.

8. Рекомендовані джерела інформації

Основні:

1. Козак О.Д., Потехіна І.Д., Слободян Т.І., Гупало В.Д. *Методичні рекомендації з польової антропології*. Львів: НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІФ НАН України. 2019. 108 с.
2. Археологія України: курс лекцій. За ред. Л.Залізняка. К.: Либідь, 2005. 502 с.
3. Винокур І.С., Телегін В.Я. Археологія України. Тернопіль, 2008. 479 с.
4. Вахрушев Б. О., Ковальчук І. П., Комлев О. О. та ін. *Рельєф України : навч. посібник*. К. : Видавничий Дім «Слово», 2010. 688 с.
5. Гейко А.В., Литвиненко Т.Є. До питання про визначення температури випалювання посуду роменської культури. *Археологічний літопис Лівобережної України*. 2001. Ч.1.
6. Гейко А., Литвиненко Т. Температура випалювання кераміки раннього залізного віку. *Українське гончарство*. 1999. Книга 4. С. 206-209.
7. Дегерменджі С. М. Кургани Донеччини: загальний стан, проблеми обліку та охорони. *Археологический альманах*. 2004. Вып. 14. Донецк, С. 3-12.
8. Лозинський В.В. Топографічне та картографічне креслення. Методичні рекомендації до лабораторних робіт з креслення. Львів, 2009.
9. Нужний Д.Ю. Розвиток мікролітичної техніки в кам'яному віці: удосконалення зброї первісних мисливців. К.: Видавництво КНТ, 2008. 306 с.

10. Петраускас А.В. Ремесла та промисли сільського населення Середнього Подніпров'я в IX – XIII ст. К.: КНТ, 2006. 200 с.
11. Пуголовок Ю., Котенко В., Єфанова С. *Обробка кераміки в польових і камеральних умовах (методичні рекомендації)*. Опішне: Українське Народнознавство, 2017. 40 с.
12. Яніш, Є. Ю. 2016. Археозоологія — дисципліна на межі наук. Вісник НАН України, 7, с. 55-68.
13. Petillon J.-M., Cattelain P. Experimental Evidence of Spear-thrower Use in the Late Upper Palaeolithic (Upper Magdalenian) from the Isturitz Cave Site, Pyrénées-Atlantiques, France. *Археологія*. 2022. №2. С. 5-18.
14. Experimental archaeology: Replicating Past Objects, Bihaviours and Processes. Oxford: BAR International Series 1035, Archaeopress, 2002.
15. Fernandez-Jalvo, Y., P. Andrews. 2016. *Atlas of taphonomic identification*. Switzerland: Springer.

Додаткові:

1. Белан, Н. Г. 1977. До історії мисливства і тваринництва у племен Правобережної України у I тися-чолітті н. е. *Археологія*, 24, с. 29-37
2. Генінг В.Ф., Бунятян К.П. (ред.) *Теорія та практика археологічних досліджень*. К., Наукова думка, 1994. 220 с.
3. Гавриленко І.М. *Зимівниківська археологічна культура*. Полтава, 2000. 128 с.
4. Мезенцева Г.Г. *Дослідники археології України*. Чернігів: Сіверянська думка, 1997. 206 с.
5. Даценко Л. М. (відп. ред.), *Північно-Західне Приазов'я: геологія, геоморфологія, геолого-геоморфологічні процеси, геоекологічний стан*. Мелітополь : Видавництво МДПУ ім. Б. Хмельницького, 2014. 308 с.
6. Корнієнко П.Л. Креслярська та фотографічна фіксація археологічних об'єктів. *Археологія*. 1993. №1. С. 130-139.
7. Пустовалов С. Ж. Про удосконалення методики розкопок курганів доби бронзи. *Археологічні відкриття в Україні 1997 – 1998 рр.* К., 1998. С. 168-175.
8. Рассмакін Ю.Я. До проблеми вивчення курганних споруд. *Археологія*. К., 1992. Вип. 4. С. 121-136.
9. Руденко Ф. А. *Гідрогеологія Української РСР*. К.: «Вища школа», 1972. 174 с.
10. Сегеда С. П. Методика збирання та транспортування кісткових решток людей під час археологічних розкопок. *Археологічні відкриття в Україні 1997 – 1998 рр.* К., 1998. С. 189-190.
11. Ніколова А.В. До співвідношення хронології та періодизації. *Археологія*. 1990. №3. С. 14-25.

12. Захарук Ю.М. Деякі методологічні питання археологічної науки. *Археологія*. 1970. №24. С. 3-11.
13. Захарук Ю.М. До розробки теоретичних основ археології. *Археологія*. 1971. №2. С. 8-17.
14. Яніш, Є. Ю. 2015. Археозоологія — галузь на межі наук. Зоологічний кур'єр: тези доповідей Конференції молодих дослідників-зоологів, 9, с. 41.
15. Behrensmeyer, A.K., 1978. Taphonomic and ecological information from bone weathering. *Paleobiology*, 4(2), 150-162.

9. Інструменти, обладнання та програмне забезпечення, використання яких передбачає навчальна дисципліна

1. Навчальні аудиторії, які обладнанні для проведення лекційних і семінарських занять.
2. Аудіовізуальні, технічні і комп'ютерні засоби навчання: комп'ютери, мультимедійний проектор, екран.